

Zpracování a online zpřístupnění závěrečných zpráv grantových projektů Interní grantové agentury Ministerstva zdravotnictví České republiky

Mgr. Lenka Maixnerová, Mgr. Adéla Jarolímková, Ph.D., Mgr. Filip Kříž, PhDr. Eva Lesenková, Ph.D., Mgr. Ondřej Horsák, PhDr. Helena Bouzková / Národní lékařská knihovna

Resumé:

Závěrečné grantové zprávy Interní grantové agentury (IGA) Ministerstva zdravotnictví ČR představují bohatý zdroj informací z vědy a výzkumu ve zdravotnictví. Národní lékařská knihovna (NLK) závěrečné zprávy získává, zpracovává a zajišťuje jejich využití již od roku 1998. Z hlediska typologie dokumentů patří závěrečné grantové zprávy mezi šedou literaturu, která neprochází standardním vydavatelským procesem a často existuje pouze v jednom exempláři. Z hlediska autorského zákona se řadí mezi tzv. zaměstnanecká díla. Pro efektivní využití a zajištění dlouhodobé ochrany byla v NLK vytvořena metodika zpracování a digitalizace těchto zpráv. Pracovní postupy digitalizace zpráv byly nastaveny tak, aby respektovaly národní standardy digitalizace. Publikační výstupy, které jsou součástí zpráv, byly podrobeny analýze, na jejímž základě byla zpracována metodika doplňování těchto výstupů do databáze Bibliographia medica Czechoslovaca (BMČ). Nově vytvořené softwarové nástroje pro importy dat zajišťují rychlejší a kvalitnější plnění bibliografických dat do databáze BMČ. Na základě průzkumu mezi potenciálními uživateli bylo zjištěno, že existuje zájem o služby autoarchivace plných textů v Digitální knihovně NLK. Z provedené právní analýzy vyplynulo, že volně přes internet je možné zpřístupnit pouze určité části zpráv, a to vždy na základě smluvních vztahů mezi příjemci dotace a NLK.

Klíčová slova: *závěrečné grantové zprávy, zdravotnický výzkum, bibliografické databáze, digitalizace, šedá literatura, zpracování informačních zdrojů, analytické zpracování*

Summary:

The final grant reports of the Internal Grant Agency (IGA) of the Ministry of Health of the Czech Republic are a rich source of information on science and research in health care. National Medical Library (NML) has been acquiring, collecting and processing the final reports as well as making their use possible since 1998. In terms of the document typology, the final grant reports can be ranked among the grey literature that does not undergo the standard editorial process and often only one copy of them exists. In terms of the copyright law they rank among the so-called employees' works. In order to enable their efficient use and to ensure their long-term preservation, a method of processing and digitization of these reports has been created in the NML. The techniques of digitization of the reports were modified so as to comply with the national digitization standards. Publication output that forms a part of the reports was analyzed and on the basis of the analysis a method for adding of these outputs into the Bibliographia medica Czechoslovaca (BMC) database has been developed. The newly created software tools for the data import guarantee faster and more efficient input of the bibliographic data into the BMC database. A user survey among potential users showed that a lot of authors would like to deposit the publication output into the NML's Digital Library by themselves. The legal analysis proved that it is possible to make only certain parts of the reports publicly online accessible and to do this it is necessary to make a contract between the recipients of the grant and the NML.

Keywords: *final grant reports, medical research, bibliographic databases, digitization, grey literature, processing of information resources, analytical processing*

1 Úvod

Národní lékařská knihovna (dále jen NLK) se dlouhodobě zabývá získáváním, zpracováním a zpřístupňováním šedé literatury z oboru lékařství a zdravotnictví. Jedná se zejména o závěrečné výzkumné zprávy, atestační práce a kongresové materiály. Závěrečné zprávy grantových projektů představují významný zdroj informací o výsledcích vědy a výzkumu. Při práci na projektech je nutné využívat různé informační zdroje, včetně závěrečných a výzkumných zpráv, které přinášejí výsledky již vyřešených výzkumných úkolů, na něž lze navázat nebo jejichž obsahem se lze inspirovat.¹

Hlavním zdrojem závěrečných výzkumných zpráv v oblasti biomedicíny je Interní grantová agentura Ministerstva zdravotnictví (dále jen IGA)².

IGA Ministerstva zdravotnictví ČR (MZ ČR) byla ustavena v roce 1990.³ Cílem organizace byl přechod vědecké činnosti v oborech lékařství a zdravotnictví na grantový systém a tím zvýšení úrovně lékařského výzkumu.⁴ V rámci IGA bylo vytvořeno 12 oborových rad, které hodnotí došlé projekty. Každý projekt je hodnocen dvěma nezávislými odborníky (jeden člen oborové rady, druhý externista, vybraný radou).⁵ Výsledky řešení projektů jsou prezentovány v závěrečných grantových zprávách (dále jen zprávy). Od začátku bylo snahou IGA být co nejvíce transparentní a zpřístupnit schválené projekty veřejnosti, proto byly v odborných periodikách pravidelně zveřejňovány seznamy schválených projektů. Významným krokem IGA bylo (v roce 1998) rozhodnutí o předávání zpráv do NLK, která zajišťuje jejich další ochranu a zpřístupnění uživatelům.

Zprávy jsou do NLK předávány v tištěné podobě, ze 70 % mají knižní vazbu, průměrně obsahují 120 listů. Kvalita papíru a tisku je velice různorodá. Nejstarší zprávy mají často nekvalitní tisk nebo se jedná o téměř nečitelné xerokopie.

Zprávy jsou v NLK uchovávány v počtu 1 exempláře s možností prezenční výpůjčky. Starší zprávy (do r. 2004) jsou uloženy v depozitáři v Thomayerově nemocnici (expedice do druhého dne od zadání požadavku), novější přímo v hlavní budově NLK. Celkem se jedná cca o 4600 zpráv z let 1991–2012.

Zprávy mají předepsanou strukturu, vždy obsahují 3 základní části:

- věcná část, kde jsou popsány dosažené výsledky,
- přílohy, tj. publikační výstupy z daného projektu (kopie článků, abstrakt, kapitol apod., preprinty včetně korespondence s nakladateli o přijetí článku, monografie, vědecké práce),
- ekonomická část ve formě souhrnné tabulky.

¹ Šedá literatura. Elektra [online]. [cit. 2013-08-27]. Dostupné z: <http://elektra.ff.cuni.cz/ingram/online-manualy/seda-literatura#16-v-da-a>.

² <http://iga.mzcr.cz/>

³ PFEIFER, Ivan. K činnosti Interní grantové agentury MZ ČR. Časopis lékařů českých, 1992, roč. 131, č. 20/21, s. 5–8. ISSN 0008-7335.

⁴ PFEIFER, Ivan. Lékařský výzkum a jeho nová organizace. Praktický lékař, 1993, roč. 73, č. 2, s. 82–83. ISSN 0032-6739.

⁵ Zpráva Interní grantové agentury (IGA) MZ ČR. Praktický lékař, 1992, roč. 72, č. 8, s. 318–320. ISSN 0032-6739.

Ochrana starších exemplářů zpráv před poškozením a rozšíření možností jejich využívání vedly k rozhodnutí převést tyto zprávy do elektronické podoby. NLK získala v roce 2011 v programu IGA MZ ČR finanční dotaci pro projekt „NT12345 – Archivace a online zpřístupnění plných textů vědeckých publikací pro podporu rozvoje vědy a vzdělávání lékařských a nelékařských oborů, 2011–2013“ (dále jen Projekt NLK). NLK má také zájem o přebírání elektronických verzí zpráv, ohledně kterého probíhá v současnosti jednání s IGA MZ ČR.

NLK od roku 2008 buduje systém Digitální knihovny (DK)⁶. DK je provozována v českém open-source systému Kramerius⁷. Jejím obsahem jsou digitalizovaná tištěná periodika a monografie, digitalizované staré tisky, elektronické časopisy, závěrečné grantové zprávy IGA MZ ČR, atestační práce specializačního postgraduálního studia lékařů, konferenční materiály a „born-digital“ dokumenty⁸ v aktuálním celkovém objemu cca 122.000 stran. Digitální knihovna je programově propojena s portálem Medvik – uživatel tak nemusí složitě zjišťovat, zda má dokument elektronickou podobu. Přímou z náhledu bibliografického záznamu v portálu Medvik⁹ je směrován k plnému textu online zpřístupnění v DK.

2 Metody

2.1 Zpracování zpráv

Po přijetí zpráv do NLK procházejí zprávy bibliografickým zpracováním. Zprávy jsou zpracovávány ve formátu MARC podle pravidel AACR2 v systému Dawinci/Medvik. V roce 2006 byla vytvořena nová metodika zpracování zpráv¹⁰ s přihlédnutím k požadavkům uživatelů a ke specifickým zpráv s možností ověření údajů v Centrální evidenci projektů výzkumu, experimentálního vývoje a inovací (dále CEP)¹¹.

Hlavní pramen popisu	celá zpráva a záznam v CEP
Autorské údaje	zapisují se všichni autoři a spoluřešitelé projektu včetně provázání na personální autoritu
Korporativní údaje	uveďte se příjemce a spolupříjemce dotace včetně provázání na korporativní autoritu
Rok vydání	pokud není uveden, považuje se za rok vydání následující rok po ukončení projektu
Nakladatelské údaje	zapiše se jako místo vydání: Praha a jméno nakladatele: IGA MZ ČR
Poznámkové údaje	zapiší se roky řešení projektu
Ediční údaje	zapiše se: Závěrečná zpráva o řešení grantu Interní grantové agentury MZ ČR
Alternativní názvy	pokud se neshoduje název zprávy s CEP, je název z CEP považován jako za alternativní
Věcné hledisko	Deskriptory MeSH, obory NLK, Konspekt, MDT generováno automaticky podle oboru NLK
Publikační typ	zapiše se: závěrečné zprávy o řešení grantu IGA MZ ČR

Tab. 1 Metodika zpracování závěrečných zpráv

⁶ <http://www.medvik.cz/kramerius/>

⁷ <http://code.google.com/p/kramerius/>

⁸ Dokumenty, které vznikly v elektronické podobě.

⁹ Portál Medvik je branou k informacím z biomedicíny, zdravotnictví a souvisejících oborů: <http://www.medvik.cz/>.

¹⁰ MAIXNEROVÁ, Lenka. Metodika zpracování závěrečných zpráv IGA MZ ČR ve formátu UNIMARC [interní materiál NLK]. Praha, 2006.

¹¹ <http://www.isvav.cz/>

Při bibliografickém zpracování zprávy je kladen důraz na propojení autorských údajů s personální a korporativní autoritou. Pokud záznam autority neexistuje, je vytvářen autoritní návrh dle metodiky Národní knihovny ČR¹², který je po supervizi v NLK předán do báze národních autorit NK ČR. Bibliografické záznamy zpráv jsou přístupné přes portál Medvik.

```

ID 180294
000 0000nam 2200000 450
001 MED00176254
005 20130311134642.0
022 -- $aCZ $bNR9428
100 -- $a20111006d2010 m y0czey0103 ba
101 0- $acze $deng
102 -- $aCZ
200 1- $aStav a povaha rezistence k antimikrobiálním látkám kmenů Pseudomonas
aeruginosa izolovaných z invazivních infekcí
$f řešitel projektu Alexandr Nemeč $gnositel grantu Státní zdravotní ústav
210 -- $aPraha $cIga MZ ČR $d2010
215 -- $a74 s. $cil., tab. $d31 cm
225 2- $aZávěrečná zpráva o řešení grantu Interní grantové agentury MZ ČR
300 -- $aDoba řešení: 2007-2009
320 -- $aObsahuje bibliografické odkazy
410 -1 $12001 $aZávěrečná zpráva o řešení grantu Interní grantové agentury MZ ČR
606 0- $afarmakologie $2mednas $3nlk20040147252
606 0- $aantibiotika $2mednas $3nlk20040147067
606 0- $ainfektologie $2mednas $3nlk20040148021
606 0- $aPseudomonas aeruginosa $2czmesh $3D011550
606 0- $aantibakteriální látky $2czmesh $3D000900
606 0- $agenotyp $2czmesh $3D005838
606 0- $amolekulární epidemiologie $2czmesh $3D017720
606 0- $aregresní analýza $2czmesh $3D012044
606 0- $aPseudomonas - infekce $xgenetika $2czmesh $3D011552
606 0- $apopulace $2czmesh $3D011153
607 -- $aČeská republika $3D018153
608 -- $azávěrečné zprávy o řešení grantu IGA MZ ČR $3nlk-pt176
615 -- $aFarmacie. Farmakologie. $n615 $2Konspekt $3sk136315
675 -- $a615 $9h
675 -- $a577.18 $9h
675 -- $a615.33 $9h
675 -- $a616.9 $9h
675 -- $a616.99 $9h
700 -1 $aNemeč $bAlexandr $3xx0079755 $4070
712 02$aStátní zdravotní ústav $3jo2002100023
801 -0 $aCZ $bABA008 $c20110929133613 $gAACR2 $2unimcz
801 -2 $aCZ $bABA008 $c20130311134855 $gAACR2 $2unimcz
856 4#http://www.medvik.cz/kramerius/handle/ABA008/101390 $zDigitální knihovna
910 -- $aABA008 $bG 4068 $yf
990 -- $a20110929133614 $bABA008 $c Rozehnalová Ilona
991 -- $a20130311134855 $bABA008 $c Vinklátová Gabriela
999 -- $aok
BAS-- $a01 $a05 $a11 $a30
DIG -- $eaz-ip
LZP -- $bGranty 2/2011

```

Obr. 1 Ukázka bibliografického záznamu zprávy (Automatizovaný knihovní systém Dawinci/Medvik)

¹² <http://autority.nkp.cz/jmenne-autority/metodicke-materialy/>

V testovacím provozu digitalizace zpráv v roce 2011 bylo zjištěno, že vzhledem k vývoji procesu zpracování je nutné bibliografické záznamy starších zpráv vydaných do roku 2006 opravit podle nové metodiky zpracování, z důvodu zajištění stejné možnosti využití údajů v záznamech. Především je kontrolován a doplňován identifikátor projektu dle CEP a provádí se propojení autorských údajů se záznamy personálních autorit. Pro účely digitalizace bylo vytvořeno pole s označením DIG, které je součástí bibliografického i exemplářového záznamu.

Podpole	Název
d	Datum ukončení digitalizace (rrrrmmdd)
e	Licence, přístupnost
f	Část/ročník – popis digitalizovaných částí
g	Číslo licenční smlouvy s NLK
h	Rok uvolnění díla (rrrr)

Tab. 2 Podpole pole DIG v bibliografickém záznamu

Podpole	Název
a	Skener
b	Parametry skenování
c	Další podrobnosti – formát, OCR
d	Datum ukončení digitalizace (rrrrmmdd)

Tab. 3 Podpole pole DIG v exemplářových údajích

Skenování probíhá na vlastním digitalizačním pracovišti NLK na skeneru Copi-book ONYX A2. Zprávy jsou digitalizovány nedestruktivním a bezkontaktním způsobem s pomocí integrované knižní kolébky a přítlačného skla. Rychlost skenování a kvalita výstupů skeneru jsou dobré, problémem je občas velmi nekvalitní předloha u příloh nebo text zasahující do vazby. Zprávy se skenují v rozlišení 300 dpi, barevné předlohy (stránky s barevným obsahem) jsou skenovány barevně do formátu JPEG; u černobílých předloh se text převádí do formátu TIFF, stránky s grafy, schémata nebo fotografiemi v šedé škále do formátu JPEG. Výstupní soubory jsou následně kontrolovány a kompletovány díky softwarovému nástroji Kofax, kde jsou prováděny grafické úpravy, OCR (optické rozpoznání znaků) textu (vícejazyčné) a konverze do formátu PDF/A. Importní balíčky jsou generovány dle DTD Monografie¹³ pro Kramerius 3 s využitím volných částí pro popis příloh grantových zpráv (publikačních výstupů).

Do exemplářových údajů (do pole DIG) se uvádějí technická metadata: typ skeneru, formát skenování, OCR, parametry skenování, datum ukončení digitalizace. Do bibliografického záznamu se do pole 856 zapisuje perzistentní odkaz na digitalizovaný dokument v DK.

Elektronické verze zpráv jsou pro uživatele online přístupné prostřednictvím portálu Medvik a Digitální knihovny NLK na adrese www.medvik.cz/kramerius.

¹³ <http://kramerius-info.nkp.cz/odkazy%20a%20dokumenty/dokumenty/DTD/dtd-pro-monografie>

Součástí zpráv obvykle jsou publikační výstupy řešeného projektu. Mohou to být originály nebo kopie článků, abstrakta, kapitoly, preprinty, monografie, vědecké práce atd. Před vlastní digitalizací se ověřují všechny publikační výstupy v databázi Bibliographia medica Českoslovacca (BMČ)¹⁴. Do nalezených bibliografických záznamů publikačních výstupů se doplňuje pole s označením GRA, do kterého se uvádí identifikační číslo projektu dle CEP a zkratka poskytovatele dotace (MZ ČR) podle číselníku CEP (v našem případě pak MZO), čímž dochází k propojování záznamů publikačních výstupů se záznamem zprávy.

Pro případy, kdy publikační výstup není v BMČ nalezen, byla vytvořena metodika¹⁵, jakým způsobem a za jakých podmínek chybějící bibliografický záznam doplnit.

Typ publikačního výstupu	Doplnění do databáze BMČ	Poznámky a podmínky pro doplnění do BMČ
články publikované v českých časopisech	ANO	Články z mimooborových titulů přebírat z databáze ANL pokud je to možné
články v zahraničních časopisech	ANO	Ale pouze tehdy, je-li možné ověřit zdroj, např. PubMed, fondy NLK
články ve slovenských časopisech	ANO	Doplnit na základě ověření ve fondu NLK případně v databázi Bibliographia medica Slovaca
abstrakta v českých a slovenských zdrojích	ANO	Ale pouze tehdy, je-li k dispozici zdroj (tištěný nebo elektronický včetně online verze)
abstrakta v zahraničních zdrojích	NE	
preprinty	ANO	Ale pouze tehdy, pokud byl článek skutečně publikován
monografie, vědecké zprávy, kvalifikační práce apod.	ANO	Pokud jsou součástí zprávy
kapitoly v knize	ANO	Ale musí být splněna následující kritéria: uvedení autorských údajů u jednotlivých kapitol, smysluplné názvy kapitol, rozumná struktura členění kapitol, uvedená literatura, pracoviště autora

Tab. 4 Metodika doplňování bibliografického záznamu do báze BMČ

¹⁴ <http://www.medvik.cz/bmc/>

¹⁵ MAIXNEROVÁ, Lenka a Filip KŘÍŽ. Bibliografická kontrola závěrečných zpráv IGA pro digitalizaci [interní materiál NLK]. Praha, 2013.

2.2 Analýzy

V rámci Projektu NLK byly provedeny analýzy s cílem zjistit, jaké typy dokumentů publikační výstupy zpráv představují a v jaké míře jsou zastoupeny v databázi BMČ (výsledky podrobněji publikovány v Lékařské knihovně¹⁶ a sborníku Medsoft¹⁷). Typy dokumentů byly zjišťovány u prací z let 1993–2006 zařazených do BMČ, celkem se jednalo o 7312 publikovaných prací.

Typ dokumentu	Počet	Procento
Článek	5676	78%
Článek ve sborníku	111	1,5%
Abstrakt + abstrakt ve sborníku	1398	19%
Monografie	47	0,5%
Kapitola v knize	80	1%
Celkem	7312	100%

Tab. 5 Zastoupení jednotlivých publikačních typů analyzovaných publikačních výstupů

Analýzou zastoupení publikovaných výstupů v BMČ u 390 zpráv z let 1996–2011 bylo zjištěno, že v databázi BMČ je zachyceno 51 % těchto výstupů. Publikované práce, které v BMČ nebyly nalezeny, představují zejména abstrakta vydaná v zahraničních časopisech a sbornících, nepublikované příspěvky, postery apod. Celkem 25 % publikačních výstupů představují články uveřejněné v zahraničních časopisech. Zahraniční bohemika jsou do databáze BMČ zařazována již od roku 1988. V pravidelných čtvrtletních intervalech byl v databázi Medline zadán rešeršní dotaz na práce českých autorů. Do databáze BMČ byly tyto práce v posledních letech stahovány po jedné přes protokol Z39.50 z databáze OVID Medline, což bylo při počtu cca 2000 záznamů za rok časově náročné.

3 Výsledky

3.1 Softwarové nástroje

Pro efektivní plnění databáze BMČ byla vytvořena metodika zpracování zahraničních bohemik¹⁸ do BMČ a vznikl softwarový nástroj pro import dat z databáze PubMed¹⁹. V portálu My-NCBI (National Center for Biotechnology Information)²⁰ byl

¹⁶ MAIXNEROVÁ, Lenka, Eva LESENKOVÁ a Filip KRÍŽ. Analytické zpracování kolektivních monografií do databáze Bibliographia medica Českoslovac. Lékařská knihovna [online] 2013, roč. 18, č. 1–2. Dostupné z: <http://www.nlk.cz/publikace-nlk/lekarska-knihovna/2013/2013-1-2/analyticke-zpracovani-kapitol-z-monografii-do-databaze-bibliographia-medica-ceskoslovaca>.

¹⁷ MAIXNEROVÁ, Lenka, Filip KRÍŽ a Helena BOUZKOVÁ et al. Digitální knihovna Národní lékařské knihovny – archivace a online zpřístupnění plných textů vědeckých publikací ve zdravotnictví. MEDSOFT 2012. Praha: Dům techniky ČSVTS, 2012, s. 198–204. ISSN 1803-8115.

¹⁸ MAIXNEROVÁ, Lenka, Adéla JAROLÍMKOVÁ, Eva WEICHETOVÁ a Filip KRÍŽ. Metodika zpracování zahraničních bohemik do databáze BMČ [interní materiál NLK]. Praha, 2013.

¹⁹ PubMed je volně dostupná databáze, která obsahuje přes 23 milionů citací z databáze MEDLINE a dalších odborných časopisů z oblasti biomedicíny od roku 1940. Producentem databáze je National Center for Biotechnology Information (NCBI) a U.S. National Library of Medicine. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed>.

²⁰ Bezplatná služba pro komfortnější práci s databázemi NCBI, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/myncbi/>.

vytvořen rešeršní profil pro export XML záznamů z PubMed. Takto získané záznamy jsou konvertovány do bibliografického formátu MARC 21, včetně převodu hesel MeSH (Medical Subject Headings) do české verze, a importovány do báze BMČ. Importy se provádějí ve čtvrtletních intervalech a během roku 2012 se podařilo díky tomuto nástroji odstranit tříleté zpoždění ve zpracování. Součástí přebíraných záznamů je identifikátor PubMed – PMID²¹. S pomocí identifikátoru PMID je možné záznamy v portálu Medvik nejenom vyhledat, ale i dostat se přímo do databáze PubMed. Díky PMID jsou též záznamy obohaceny o údaje o citovanosti prostřednictvím aplikačních rozhraní Article Match Retrieval Service (Web of Science, Journal Citation Reports)²² a Scopus Search JavaScript API²³.

Dalším nástrojem, který zajišťuje rychlejší a kvalitnější zpracování BMČ, je Medvik API umožňující výměnu bibliografických metadat a PDF souborů. Používá se pro získávání XML záznamů článků a plných textů ve formátu PDF z portálu proLékaře.cz²⁴ (MeDitorial²⁵), který zpřístupňuje časopisy České lékařské společnosti J. E. Purkyně. Následně je možné prostřednictvím API z databáze BMČ stahovat doplněné XML záznamy opatřené hesly MeSH. Medvik API je zatím otevřen pouze pro spolupráci s MeDitorial, plánujeme však jeho zveřejnění a otevření dalším systémům.

3.2 Digitalizované zprávy

Dosud prošlo bibliografickou kontrolou a digitalizační linkou celkem 2042 zpráv (stav k 19. 8. 2013). K nim bylo připojeno 8714 publikačních výstupů v databázi BMČ. Pomocí nových nástrojů pro import dat bylo do databáze BMČ doplněno 1882 záznamů z portálu proLékaře a 7827 z portálu PubMed.

3.3 Zpřístupňování zpráv v digitálním prostředí

Zpřístupňování zpráv přes Digitální knihovnu NLK se řídí autorským zákonem (zákon č. 121/2000 Sb.). NLK v roce 2011 nechala vyhotovit právní analýzu k problematice zpřístupňování zpráv prostřednictvím Digitální knihovny.²⁵ Jejím výsledkem je konstatování, že zprávy mají povahu autorského díla a podle autorského zákona se řadí mezi tzv. zaměstnanecká díla. „Není-li sjednáno jinak, zaměstnavatel vykonává svým jménem a na svůj účet autorova majetková práva k dílu, které autor vytvořil ke splnění svých povinností vyplývajících z pracovního nebo služebního vztahu k zaměstnavateli nebo z pracovního vztahu mezi družstvem a jeho členem (zaměstnanecké dílo). Zaměstnavatel může právo výkonu podle tohoto odstavce postoupit třetí osobě pouze se svolením autora, ledaže se tak děje při prodeji podniku nebo jeho části. Smrtí nebo zánikem zaměstnavatele, který byl oprávněn vykonávat majetková práva k zaměstnaneckému dílu a který nemá právního nástupce, nabývá oprávnění k výkonu těchto práv autor.“²⁷ U grantových zpráv je za zaměstnavatele považován

²¹ http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK3827/#pubmedhelp.Unique_Identifier_PM

²² <http://researchanalytics.thomsonreuters.com/solutions/amr/>

²³ http://searchapidocs.scopus.com/scapi_doc_srch.htm

²⁴ <http://www.prolekare.cz/>

²⁵ MeDitorial je společnost, která se zabývá edukačními projekty z oblasti medicíny a zdravotnictví. <http://www.meditorial.cz/>

²⁶ MYŠKA, Matěj, Radim POLČÁK a Jaromír ŠAVELKA. Zpřístupňování zpráv IGA MZ ČR v Digitální knihovně Národní lékařské knihovny: opinio (stanovisko k právní otázce). Brno, 2011.

²⁷ Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). § 58 Zaměstnanecké dílo.

příjemce dotace. Pro online zpřístupnění digitalizovaných zpráv volně přes internet je tedy nutné získat souhlas zaměstnavatele/příjemce dotace, což by do budoucna bylo vhodné uvést již v zadávacích pokynech IGA MZ ČR. Volně zpřístupnit je možné pouze určité části zpráv, a to věcnou a ekonomickou část.

Plné texty článků a dalších publikačních výstupů je z hlediska autorského zákona možné volně zpřístupnit přes internet pouze se souhlasem autora/ů, případně nakladatelů, nebo na základě licence Creative Commons. Znamená to, že digitalizované publikační výstupy je možno zpřístupnit pouze na místě samém.

4 Diskuze

Jednou z nezbytných podmínek úspěšného veřejného využívání této služby je takové zpřístupňování (zveřejňování) publikačních výstupů zpráv, které je v naprostém souladu s právními předpisy. Další možností, jak získat a legálně zpřístupnit plné texty publikačních výstupů, se jeví ukládání těchto dokumentů samotnými autory do Digitální knihovny, tzv. procesem autoarchivace (self-archiving/self-deposit), což znamená podporovat tzv. zelenou cestu otevřeného přístupu²⁸. Jde o novou veřejnou službu, kterou NLK plánuje zavést po ukončení Projektu NLK pro autory z oblasti biomedicíny. Součástí služby by mělo být ukládání různých publikovaných i nepublikovaných odborných dokumentů, např. preprintů a postprintů článků, přednášek, prezentací, dizertací, obrazové dokumentace aj. v digitální podobě. Ukládání dokumentů do Digitální knihovny NLK představuje pro budoucí možné uživatele-autory odborných publikací následující hlavní přínosy:

- budování osobního dokumentačního systému – ukládání vlastních dokumentů na nezávislé platformě zajišťující trvalé uchování a přístup,
- propojení s existujícími soubory metadat (BMČ),
- okamžitá veřejná online dostupnost dokumentů z libovolného místa,
- dostupnost vlastní publikační činnosti pro širší okruh čtenářů a následné zvýšení dopadu a citovanosti (čím je článek dostupnější, tím více je čten a má větší dopad²⁹),
- zviditelnění plných textů pro internetové vyhledávače díky propojení s portálem Medvik, který je indexován mj. vyhledávačem Google,
- bibliografické zpracování ukládaných prací a propojení s portálem Medvik,
- splnění případného požadavku poskytovatele grantu na archivaci.

V rámci přípravy této části projektu byl proveden průzkum mezi potenciálními uživateli autoarchivační funkcionality DK. Byli osloveni vědečtí pracovníci z biomedicínských ústavů Akademie věd ČR a lékaři Krajské zdravotní a. s., Ústí nad Labem. Dotazníky, týkající se autoarchivace (viz příloha), vyplnilo celkem 51 respondentů, 25 z nich se rovněž zúčastnilo semináře věnovaného možnosti autoarchivace v DK.

Průzkum ukázal, že pouze malá část respondentů (14 %) má zkušenosti s ukládáním vlastních prací do repozitářů, a dokonce jen 10 % je seznámeno s podmínkami ukládání a zveřejňování těchto prací, které jsou stanoveny smlouvou s nakladatelem.

²⁸ *Budapest Open Access Initiative* [online]. 2001 [cit. 2011-12-07]. Read the Budapest Open Access Initiative. Dostupné z: <http://www.soros.org/openaccess/read>.

²⁹ GIGLIA, E. Open access in the biomedical field: a unique opportunity for researchers (and research itself). *Europa medicophysica* [online]. 2007, roč. 43, č. 2, s. 203–213. Dostupné z: <http://www.minervamedica.it/en/journals/europa-medicophysica/article.php?cod=R33Y2007N02A0203>.

Nicméně většina (82 %) je ochotna souhlasit se zpřístupněním elektronické verze pro studijní účely v Digitální knihovně NLK, možnost trvalého uchování publikovaných prací by uvítalo 55 % respondentů. K uchování nepublikovaných prací však zastávali respondenti spíše rezervovaný postoj, a to především z obavy z informačního přesytení. Co se týká typů publikací, které by respondenti ukládali do DK, jedná se především o články, konferenční materiály, případně prezentace, poměrně malý zájem jeví o ukládání dat a multimédií.

5 Závěr

Prostřednictvím použitých metod zpracování a digitalizace zpráv se uživatelé snadno dostanou k záznamu zprávy v prostředí portálu Medvik a následně i k plným textům v Digitální knihovně NLK. Zprávy lze vyhledat podle různých hledisek, včetně všech autorů podílejících se na projektu a příjemců dotace. Použitím identifikátoru CEP se uživatelé dostanou přímo ze záznamu zprávy do databáze CEP a k publikačním výstupům určitého projektu, které byly zařazeny do BMČ. Vytvořené softwarové nástroje napomáhají efektivnějšímu budování databáze BMČ. Zahrnutím nových typů dokumentů do zpracování BMČ (kapitoly v knize) a vytvořením metodiky doplňování dokumentů do BMČ je dosaženo větší úplnosti BMČ. Detailní zpracování zpráv je navíc vhodným nástrojem zpětné vazby pro vytváření BMČ. Provedená právní analýza definovala možnost legálního způsobu zveřejnění elektronických verzí zpráv volně přes internet. Do budoucna NLK předpokládá užší spolupráci s IGA MZ ČR. Autoarchivace odborných prací v Digitální knihovně NLK bude novou službou pro uživatele, která umožní jednoduše a v souladu s autorským zákonem zpřístupnit jejich vědecké výsledky. Veřejné zpřístupnění vědeckých publikací zvýší vyhledatelnost a dostupnost publikací v národním i mezinárodním kontextu a v důsledku přinese zviditelnění výsledků českého výzkumu a vývoje.

Článek byl podpořen projektem IGA MZ ČR NT12345.

Na následujících stranách naleznete Dotazník Národní lékařské knihovny – „Autoarchivace vědeckých publikací ve zdravotnictví“.

Digitální knihovna Národní lékařské knihovny (DK NLK) – archivace a online zpřístupnění plných textů vědeckých publikací ve zdravotnictví

1. **Váš obor**
.....
2. **Vaše povolání**
  - a. Lékař
  - b. Zubní lékař
  - c. Farmaceut
  - d. Zdravotní sestra
  - e. Jiný odborný pracovník ve zdravotnictví (prosím uveďte jaký).....
  - f. Jiné (prosím uveďte jaké) .....
3. **Ve Vaší pracovní náplni převažuje činnost? (pouze jedna možnost)**
  - a. Klinická (léčebně-preventivní)
  - b. Vědecko-výzkumná
  - c. Pedagogická
  - d. Manažerská
  - e. Jiná - uveďte prosím jaká .....
4. **Kolik odborných prací publikujete ročně (průměrně za poslední 3 roky)?**
.....
5. **Znáte Digitální knihovnu Národní lékařské knihovny? (pouze jedna možnost)**
  - a. Zním a využívám
  - b. Zním, ale nevyžívám
  - c. Neznám
6. **Uvítal/a byste možnost trvalého uložení elektronické verze svých publikovaných prací? (pouze jedna možnost)**
  - a. Ano
  - b. Ne
  - c. Nevím
7. **Uvítal/a byste možnost trvalého uložení elektronické verze svých nepublikovaných prací? (pouze jedna možnost)**
  - a. Ano
  - b. Ne
  - c. Nevím
8. **Máte zkušenosti s ukládáním vlastních prací do digitálního archivu nebo repozitáře? (pouze jedna možnost)**
  - a. Ano
  - b. Ne
  - c. Nevím, co to je

Národní lékařská knihovna 2012

- 9. Jste seznámeni s podmínkami zveřejňování svých prací v některých digitálních archívech (repozitářích)? (pouze jedna možnost)**
- Ano
  - Ne
  - Nevím
- 10. Označte, jakou formu ochrany duševního vlastnictví byste při uložení své práce do DK NLK upřednostňoval/a? (pouze jedna možnost)**
- Prohlášení o poskytnutí autorských práv (nevýhradní licence) provozovateli (NLK)
  - Licence Creative Commons
  - Nevím
- 11. Publikujete-li odborné texty, jste ochoten/a souhlasit se zpřístupněním jejich elektronické verze pro studijní účely v Digitální knihovně NLK? (pouze jedna možnost)**
- Ano
  - Ne
  - Nevím
- 12. Jaké typy prací byste ukládal/a v DK NLK? Můžete zvolit více možností.**
- Články, k nimž mám autorská práva
  - Prezentace odborných sdělení
  - Kvalifikační práce
  - Konferenční výstupy – sborníky, přednášky
  - Obrázky, fotografie, grafy
  - Videa
  - Soubory dat
  - Zvukové záznamy
- 13. Označte, které formáty by DK NLK měla uchovávat. Můžete zvolit více možností**
- Textové
PDF   TXT   DOC/DOCx   XML   HTML   jiné:
  - Tabulky
PDF   CSV   XLS/XLSx   jiné:
  - Prezentace
PPT/PPTx   PDF   jiné:
  - Obrázky
JPG   JP2   PNG   TIFF   Jiné:
  - Zvukové záznamy
MP3   AVI   jiné:
  - Video
MP4   MPEG-1/-2   AVI   jiné:

Národní lékařská knihovna 2012

14. Zhodnoťte důležitost (1-5, kdy 1 = nezbytné až 5 = zbytečné) následujících možností a funkcí DK NLK:

a. Trvalé uchování dat	1	2	3	4	5
b. Validace formátů a případná migrace na novější (vhodnější) formáty	1	2	3	4	5
c. Různé možnosti vyhledávání	1	2	3	4	5
d. Jednoduché vytvoření přehledu vlastní publikační činnosti	1	2	3	4	5
e. Návaznost na systémy RIV, CEP, CEZ	1	2	3	4	5
f. Vzájemná provázanost dokumentů (např. text přednášky+prezentace, grantová zpráva+návazné publikace)	1	2	3	4	5
g. Možnost propojení s aplikacemi pro správu bibliografických citací (referenčními/citačními manažery)	1	2	3	4	5
h. Možnost nastavení různé úrovně přístupových práv k jednotlivým dokumentům	1	2	3	4	5
i. Upozorňování na nové dokumenty v DK z oblasti zájmu (alertové služby)	1	2	3	4	5
j. Statistiky využitelnosti	1	2	3	4	5
k. Citační metrika, sledování citovanosti	1	2	3	4	5
l. Možnost indexace a vyhledávání obrázků	1	2	3	4	5
m. Viditelnost úložiště pro vyhledávače	1	2	3	4	5
n. Možnost nalezení příbuzného obsahu (related articles)	1	2	3	4	5
o. Fulltextové vyhledávání	1	2	3	4	5
p. Možnost ukládání prací jiných autorů do „vlastního archivu“	1	2	3	4	5

15. Popište Váš dosavadní způsob autoarchivace vlastních prací.

.....

.....

Použitá literatura:

- BANKS, M. Connections between open access publishing and access to gray literature. In: *Journal of Medical Library Association* [online] 2004, roč. 92, č. 2, s. 164–166. ISSN 1558-9439. [cit.2013–08–21]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC385294/>.
- *Budapest Open Access Initiative* [online]. 2001 [cit. 2011–12–07]. Read the Budapest Open Access Initiative. Dostupné z: <http://www.soros.org/openaccess/read>.
- GIGLIA, E. Open access in the biomedical field: a unique opportunity for researchers (and research itself). In: *Europa medicophysica* [online]. 2007, roč. 43, č. 2, s. 203–213. ISSN 1827-1804. Dostupné z: <http://www.minervamedica.it/en/journals/europa-medicophysica/article.php?cod=R33Y2007N02A0203>.
- MAIXNEROVÁ, Lenka a Filip KRÍŽ. Bibliografická kontrola závěrečných zpráv IGA pro digitalizaci [interní materiál NLK]. Praha, 2013.
- MAIXNEROVÁ, Lenka, Adéla JAROLÍMKOVÁ, Eva WEICHETOVÁ a Filip KRÍŽ. Metodika zpracování zahraničních bohemik do databáze BMČ [interní materiál NLK]. Praha, 2013.
- MAIXNEROVÁ, Lenka, Eva LESENKOVÁ a Filip KRÍŽ. Analytické zpracování kolektivních monografií do databáze Bibliographia medica Českoslovac. In: *Lékařská knihovna* [online] 2013, roč. 18, č. 1–2. ISSN 1804-2031. Dostupné z: <http://www.nlk.cz/publikace-nlk/lekarska-knihovna/2013/2013-1-2/analyticke-zpracovani-kapitol-z-monografii-do-databaze-bibliographia-medica-ceskoslovaca>.
- MAIXNEROVÁ, Lenka, Filip KRÍŽ a Helena BOUZKOVÁ et al. Digitální knihovna Národní lékařské knihovny – archívace a online zpřístupnění plných textů vědeckých publikací ve zdravotnictví. *MEDSOFT 2012*. Praha: Dům techniky ČSVTS, 2012, s. 198–204. ISSN 1803-8115.
- MAIXNEROVÁ, Lenka. *Metodika zpracování závěrečných zpráv IGA MZ ČR ve formátu UNIMARC [interní materiál NLK]*. Praha, 2006.
- MYŠKA, Matěj, Radim POLČÁK a Jaromír ŠAVELKA. Zpřístupňování zpráv IGA MZ ČR v Digitální knihovně Národní lékařské knihovny: opinio (stanovisko k právní otázce). Brno, 2011.
- PEJŠOVÁ, Petra. Metodika zpracování, dlouhodobého uchování a zpřístupnění šedé literatury v ČR na příkladu Národního úložiště šedé literatury [online]. Praha: Národní technická knihovna, 2011 [cit. 2013–08–27]. Dostupné z: http://invenio.nusl.cz/record/111907/files/idr-359_1.pdf.
- PFEIFER, Ivan. K činnosti Interní grantové agentury MZ ČR. In: *Časopis lékařů českých*, 1992, roč. 131, č. 20/21, s. 5–8. ISSN 0008-7335.
- PFEIFER, Ivan. Lékařský výzkum a jeho nová organizace. In: *Praktický lékař*, 1993, roč. 73, č. 2, s. 82–83. ISSN 0032-6739.
- Šedá literatura. Elektra [online]. [cit. 2013–08–27]. Dostupné z: <http://elektra.ff.cuni.cz/ingram/online-manualy/seda-literatura#16-v-da-a>.
- VASKA, Marcus. Repozitáře šedé literatury. 1. vyd. Editor Petra Pejšová. Zlín: VerBuM, 2010, 152 s. ISBN 978-809-0427-358.
- Zpráva Interní grantové agentury (IGA) MZ ČR. In: *Praktický lékař*, 1992, roč. 72, č. 8, s. 318–320. ISSN 0032-6739.